

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Paullina Simons
THE BRONZE HORSEMAN

Copyright © 2001 by Paullina Simons. All rights reserved.
Published by arrangement with HarperCollins Publishers.
Translation Copyright © 2015 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-01557-7

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

TATJANA I ALEKSANDAR

Pavlina Sajmons

Prevela Zvezdana Šelmić

Beograd, 2015.

DRUGA KNJIGA

ZLATNA VRATA

TREĆI DEO

LAZAREVO

MIRIS PROLEĆA

1

Aleksandar je u Lazarevo pošao na sreću.

Nije imao ništa drugo. Bukvalno ništa, ni pismo, ni jednu jedinu poruku od Daše ili Tatjane kojom bi mu javile da su uopšte stigle u Molotov. Jako je sumnjao za Dašu, ali video je da je Slavin preživeo zimu – dakle, sve je moguće. Aleksandra je brinulo odsustvo pisama od Daše. Dok je bila u Lenjingradu, neprestano mu je pisala. Sada su prošli januar i februar, a od nje ni reči.

Nedelju dana pošto su devojke otišle, Aleksandar je odvezao kamion preko leda do Kobone i tražio ih je među bolesnicima lišenim svega na obalama reke. Nije im našao ni traga.

U martu, zabrinut i utučen, Aleksandar je pisao Daši u Molotov. Takođe je telegrafisao Molotovskom sovjetu, tražeći informacije o Darji i Tatjani Metanovoj, ali nije dobio odgovor sve do maja, i to običnim pismom. Pismo od sovjeta sastojalo se od jedne jedine rečenice – da nemaju nikakve podatke o Darji i Tatjani Metanovoj. Ponovo je poslao telegram, sa pitanjem da li se mogu slati telegrami u sovjet sela Lazarevo. Sutradan je dobio telegram sa dve reči: NE. STOP.

Kad god je imao slobodan sat vremena, Aleksandar je odlazio u Peti sovjet, ulazeći u stan pomoću ključa koji mu je ostavila Daša. Čistio je sobe, brisao podove, prao posteljinu, pošto je gradski sovjet u martu popravio vodovodne cevi. Namestio je nova stakla na prozorima u drugoj sobi. Našao je album sa fotografijama Metanovih pa je počeo da ga razgleda, a onda ga je naglo zatvorio i sklonio ga. Šta to radi? Osećao se kao da gleda duhove.

Tako se stalno osećao. Svuda je video njihove duhove.

Kad god bi se vratio u Lenjingrad, Aleksandar je odlazio u poštu na Starom Nevskom, da vidi ima li pisama za Metanove. Starom službeniku je već dojadilo da ga gleda.

U kasarni se Aleksandar stalno raspitivao kod vodnika zaduženog za poštu da vidi ima li nešto od Metanovih. Vodniku zaduženom za poštu već je dojadilo da ga gleda.

Nije bilo ništa za Aleksandra, ni pisama, ni telegrama, nikakvih vesti. U aprilu je službenik u pošti na Starom Nevskom umro. Niko nije obavešten o njegovoj smrti – zapravo, starac je ostao da sedi na stolici za stolom, sa poštom na podu, i na pultu, i u sanducima, i u neotvorenim džakovima.

Aleksandar je popužio trideset cigareta dok je pretraživao poštu. Nije našao ništa.

Vratio se na jezero Ladoga, nastavio je da štiti Put života – sada je to bio plovni put – i čekao je odsustvo, a svuda je video Tatjanin duh.

Lenjingrad se polako izvlačio iz kandži smrti, i gradski sovjet se zabrinuo – sa razlogom – da će mnoštvo mrtvih tela, zapušena kanalizacija i otpad na ulicama izazvati masovnu epidemiju čim vreme otopli. Zato je isplaniran frontalni napad na grad. Svi živi i sposobni žitelji čistili su ostatke od bombardovanja i leševa sa ulica. Popucale vodovodne cevi su zamenjene, ponovo je bilo struje. Počeli su da voze tramvaji, a ubrzo i trolejbusi. Kad su nove lale i rasad kupusa počeli da niču ispred Isakijevske crkve, Lenjingrad je izgledao kao da je privremeno obnovljen. Tanja bi volela da vidi lale pred Isakijevskom crkvom, pomislio je Aleksandar. Sledovanja za civile su povećana na trista grama hleba za nezaposlene. Ne zato što je bilo više brašna, nego zato što je bilo manje ljudi.

Na početku rata, 22. juna 1941, onog dana kad je Aleksandar sreo Tatjanu, u Lenjingradu je živelo tri miliona ljudi. Kada su Nemci blokirali grad 8. septembra, u njemu je živelo dva i po miliona civila.

U proleće 1942. ostalo je milion ljudi.

Ledenim drumom preko Ladoge do tada je iz grada evakuisano pola miliona ljudi, koji su uglavnom ostavljeni u Koboni i prepušteni nesigurnoj sudbini.

A opsada nije bila okončana.

Kad se sneg otopio, Aleksandar je zadužen da dinamitom iskopa deset masovnih grobnica na Piskarevskom groblju, na koje je kamionima dovezeno gotovo pola miliona leševa i konačno sahranjeno. Piskarevsko je bilo

samo jedno od sedam lenjingradskih grobalja na koja su leševi dovoženi poput cepanica.

A opsada nije bila okončana.

Američka hrana, putem humanitarne pomoći, polako je, zaobilaznim putevima, pristizala u Lenjingrad. Nekoliko puta tokom proleća Lenjingradjani su primili mleko u prahu, supu u prahu, jaja u prahu. Aleksandar je probrao nekoliko stvari za sebe, uključujući i englesko-ruski frazeološki rečnik koji je kupio od vozača humanitarnog konvoja u Koboni. Tatjana će možda voleti da ima novi rečnik, pomislio je. Stvarno je napredovala sa engleskim.

Grad je obnovio Nevski prospekt sa lažnim fasadama, koje su sakrivala duboke rupe zaostale od bombardovanja, i Lenjingrad je polako, uredno i uglavnom tiho ušao u leto 1942.

Nemačko granatiranje i bombardovanje nastavljalo se svakodnevno i nije jenjavalo.

Januar, februar, mart, april, maj.

Koliko meseci Aleksandar ništa nije čuo? Koliko meseci bez vesti, bez ijedne reči, bez ijednog daha? Koliko meseci je nosio nadu u srcu i priznavao sebi da se i neizbežno i nezamislivo možda moglo desiti, da se verovatno desilo, da se – konačno – svakako desilo? Na sve strane je video smrt. Najčešće na frontu, ali video je smrt i na ulicama Lenjingrada. Video je unakažena i iskasapljena tela, zamrznuta tela i izgladnela tela. Sve je video. Ali, uprkos svemu tome, Aleksandar je i dalje verovao.

2

U junu je Dimitrij došao da ga poseti u kasarni. Aleksandar je bio šokiran i nadao se da to nije pokazao. Dimitrij je izgledao stariji nekoliko godina, a ne nekoliko meseci. Hodao je jako hramljući, malo povijen udesno. Telo mu je bilo slabo i mršavo, a prsti su mu podrhtavali. Toga ranije nije bilo.

A dok je gledao Dimitrija, pomislio je: Dimitrij je preživeo, zašto ne bi i Daša i Tanja? Ako je on mogao, zašto ne bi mogle one? Ako sam mogao ja, zašto ne bi i one?

„Sada mi je samo levo stopalo valjano“, rekao je Dimitrij. „Kakvu sam glupost napravio, šta kažeš?“ Toplo se nasmešio Aleksandru, koji ga je posle malo oklevanja pozvao da sedne na jedan od kreveta. Nadao se da je sa Dimitrijem zauvek završio. Ipak, nije bio te sreće. Bili su sami, a Dimitrij je imao u očima neki čudan sjaj koji se Aleksandru nije dopadao.

„Konačno“, veselo je rekao Dimitrij. „Više nikad neću morati u borbu. Ovako mi se mnogo više dopada.“

„Dobro je“, odvratio je Aleksandar. „Tako si i želeo. Da radiš u pozadini.“

„I to mi je neka pozadina“, frknuo je Dimitrij. „Da li znaš da su me prvo rasporedili u odred za evakuaciju u Koboni...“

„Koboni!“

„Da“, polako je rekao Dimitrij. „Zašto? Da li ti je Kobona zbog nečeg posebno značajna, osim što kroz nju prolaze kamioni sa američkom pomoći?“

Aleksandar se zagledao u njega. „Da. Nisam znao da si radio u Koboni.“

„Malo smo izgubili kontakt.“

„Da li si bio tamo u januaru?“

„Ne sećam se više. To je bilo veoma davno.“

Aleksandar je ustao i prišao mu. „Dimo! Izveo sam Dašu i Tanju, putem preko leda...“

„Sigurno su ti zahvalne.“

„Ne znam da li su zahvalne. Da li si ih možda video?“

„Pitaš me da li sam video dve devojke u Koboni, kroz koju su prošle hiljade evakuisanih?“, Dimitrij se nasmejao.

„Ne dve devojke“, hladno ga je ispravio Aleksandar. „Nego *Tanju* i Dašu. Njih bi prepoznao, zar ne?“

„Aleksandre, ja bih...“

„Da li si ih video?“, Aleksandar je podigao glas.

„Ne, nisam. Ne viči. Ali moram reći...“ Zavrteo je glavom. „Staviti dve bespomoćne devojke u kamion i poslati ih u... kuda su uopšte pošle?“

„Nekuda na istok.“ Nije nameravao da kaže Dimitriju kuda su se uputile.

„Nekuda duboko u unutrašnjost? Ne znam, Aleksandre, gde ti je bila pamet?“, Dimitrij se nasmejao. „Ne mogu ni zamisliti zašto si želeo da umru.“

„Dimitriju, o čemu ti to govoriš? Kakvog sam izbora imao? Zar nisi čuo šta se dešavalo tokom zime u Lenjingradu? I šta se dešava i dalje?“

Dimitrij se nasmešio. „Čuo sam. Zar nisi mogao nekako drugačije da im pomogneš? Zašto nisi tražio pomoć od pukovnika Stepanova?“

„Nisam mogao.“ Aleksandru je dozlogrdilo. „Slušaj, moram da...“

„Samo hoću da kažem, Aleksandre, da su svi evakuisani koji su tamo stizali bili na pragu smrti. Znam da je Daša jaka, ali Tanja? Čudi me što je uopšte doživela da je pošalješ na led.“ Dimitrij je slegnuo ramenima. „Mislio sam da će ona prva... mislim, čak i *ja* sam dobio distrofiju. A većina ljudi koji su prolazili kroz Kobonu bili su bolesni i izgladneli. Onda su morali da se ukrcavaju u kamione koji će ih prevesti šezdeset kilometara do najbližeg

voza, a to su sve bili stočni vagoni.“ Dimitrij je spustio glas. „Ne znam da li je tačno, ali čuo sam kako se govori da sedamdeset posto ljudi ubačenih u voz umre od hladnoće ili bolesti.“ Ponovo je zavrteo glavom. „A ti si hteo da Daša i Tanja prođu kroz to? I ti si mi neki budući muž!“ Nasmejao se.

Aleksandar je stegao zube.

„Slušaj, drago mi je što sam se izbavio odande“, završio je Dimitrij. „Kobona mi se baš i nije dopadala.“

„Šta? Zar je bila opasna?“

„Ne, nije zato. Kamioni su obično stajali na ledu Ladoge, jer su evakuisani bili užasno spori. Mi smo morali da odlazimo i pomažemo im da se iskrcaju. A oni nisu mogli da hodaju. Svi su bili na ivici smrti.“ Dimitrij je netremice gledao Aleksandra. „Još prošlog meseca Nemci su razneli tri od šest kamiona na ledu.“ Uzdahnuo je. „I to mi je neka pozadina. Na kraju sam tražio da me prebace u magacin.“

Aleksandar je okrenuo leđa Dimitriju i počeo da savija odeću. „Nije ni magacin baš bezbedno mesto. Sa druge strane...“ – a u sebi je mislio: *Šta ja to govorim? Neka pređe u prokleti magacin!* – „... magacin će možda biti dobar za tebe. Ti ćeš biti onaj tip koji prodaje cigarete. Svi će te voleti.“ Zjapeći ponor između onoga kakvi su nekada bili i kakvi su sada bio je suviše dubok. Više nije bilo ni brodova ni mostova. Aleksandar je čekao da Dimitrij ode ili da pita za Tatjaninu porodicu. Dimitrij nije učinio ni jedno ni drugo.

Na kraju Aleksandar više nije mogao to da trpi. „Dimo, da li te makar malo zanima šta se desilo sa Metanovima?“

Dimitrij je slegnuo ramenima. „Verovatno isto što se desilo i većem delu Lenjingrada. Svi su umrli, zar ne?“ Kao da je rekao *svi su otišli na pijacu, zar ne?* Aleksandar je oborio glavu.

„Ovo je rat, Aleksandre“, nastavio je Dimitrij. „Samo najjači opstaju. Zato sam na kraju i odustao od Tatjane. Nisam to želeo, veoma mi se dopadala, i još uvek mi se dopada; imam lepa sećanja na nju, ali jedva sam imao snage i sebe da održim u životu. Nisam mogao da brinem još i za nju, bez hrane i tople odeće.“

Kako je dobro Tatjana prozrela Dimitrija. Stvarno je uopšte nije voleo, pomislio je Aleksandar, stavljajući odeću u ormarić i izbegavajući Dimitrijev pogled.

„Aleksandre, kad smo već kod preživljavanja, hteo sam da pričam sa tobom o nečemu“, počeo je Dimitrij.

Dakle, to je. Aleksandar nije podigao pogled dok je čekao da čuje.

„To što su Amerikanci stupili u rat – to je bolje za nas, zar ne?“

Aleksandar je klimnuo glavom. „Svakako. Humanitarna pomoć je od velikog značaja.“

„Ne, ne!“ Dimitrij je uzbuđeno ustao sa kreveta. „Ne mislim za *sve* nas, mislim za tebe i mene. Za naše planove.“

Aleksandar se ispravio i pogledao Dimitrija. „Nisam video baš mnogo Amerikanaca u poslednje vreme“, rekao je polako, pretvarajući se da ne shvata.

„Da“, uzviknuo je Dimitrij, „ali puna ih je Kobona! Dovoze i razvoze zalihe, tenkove, džipove, čizme, preko Murmanska i dole duž čitave istočne obale jezera Ladoga, do Petrozavodska, do Lodejnog polja. U Koboni ih ima na desetine.“

„Stvarno? Desetine?“

„Možda ne baš desetine. Ali Amerikanci su!“ Zastao je. „Možda mogu da nam pomognu?“

Aleksandar je prišao bliže Dimitriju. „Na koji način?“, upitao je oštro.

Dimitrij se nasmešio i nastavio da tiho govori. „Na koji način? Na svoj, američki način. Možda bi ti mogao da odeš u Kobonu...“

„Dimo, šta da radim kad stignem u Kobonu? Sa kim da razgovaram? Sa vozačima kamiona? Ti misliš da će, ako im se neki sovjetski vojnik obrati na engleskom, oni reći: 'O, pa da, kako da ne, hodi sa nama na naš brod. Odvešćemo te pravo kući.'“ Aleksandar je zastao i povukao dim iz cigarete. „A čak i da to nekim čudom nije nemoguće, kako misliš da izvedemo *tebe*? Čak i ako bi neko bio spreman da rizikuje život zbog mene, zbog nekakve zemljačke veze koju ti zamišljaš, kako misliš da bi to pomoglo *tebi*?“

Dimitrij se приметно iznenadio. „Ne kažem da je to dobar plan“, rekao je užurbano, „ali makar za početak.“

„Dimo, ti si ranjen. Pogledaj se.“ Aleksandar ga je odmerio od glave do pete. „Nisi u stanju da se boriš, a nisi u stanju ni da... bežiš. Moramo da zaboravimo te planove.“

Dimitrij se užasn timer. „Šta to govoriš? Znam da i dalje želiš da...“

„Dimitriju!“

„Šta? Pa moramo da učinimo nešto, Aleksandre. Imali smo plan...“

„Dimitriju! Naši planovi uključivali su borbu protiv pograničnih trupa NKVD-a i sakrivanje u miniranim močvarama u Finskoj! Sad kad si samom sebi pucao u stopalo, zar stvarno misliš da je to još uvek moguće?“

Aleksandru je bilo drago što Dimitrij nema spreman odgovor. Povukao se.

„Slažem se“, rekao je Dimitrij. „Možda je put preko Lisij Nosa teži, ali mislim da je sasvim moguće da podmitimo šofere iz humanitarne pomoći.“

„Oni nisu šoferi!“, ljutito je rekao Aleksandar. Zastao je. Nije vredelo truda. „Ti ljudi su obučeni vojnici, i spremni su da se izvrgnu opasnosti od podmorničkih torpeda svakog božjeg dana dok prelaze dve hiljade kilometara kroz polarni krug i severnu Rusiju da bi tebi doneli narezak.“

„Da, i upravo oni su pravi ljudi da nam pomognu. Osim toga, Aleksandre...“ Dimitrij je prišao malo bliže, „treba mi neko da mi pomogne.“ Prišao je još malo bliže. „I to što pre. Uopšte nemam nameru da poginem u ovom prokletom ratu.“ Zastao je, čkiljeći u Aleksandra. „A ti?“

„Ja ću poginuti, ako moram“, nepokolebljivo je rekao Aleksandar.

Dimitrij ga je pažljivo gledao. Aleksandar je mrzeo kad ga pažljivo gledaju. Pripalio je cigaretu i hladno se zagledao u Dimitrija, koji se povukao. „Da li i dalje imaš novac kod sebe?“, upitao je Dimitrij.

„Ne.“

„A možeš li da ga se domogneš?“

„Ne znam.“ Aleksandar je uzeo novu cigaretu. Razgovor je bio završen.

„Već imaš u ustima pripaljenu cigaretu“, oporo je rekao Dimitrij.

Aleksandar je dobio velikodušno odsustvo od trideset dana. Molio je Stepanova da ga produži. Dobio je još nekoliko dana, od 15. juna do 24. jula.

„Da li je to dovoljno vremena?“, upitao je Stepanov, smešeći se.

„Ili je previše, ili premalo, druže pukovniče“, odgovorio je Aleksandar.

„Kapetane“, rekao je Stepanov, paleći cigaretu i nudeći i Aleksandra, „kada se vratiš...“ Uzdahnuo je. „Nećemo moći da ostanemo u kasarni. Vidiš šta se desilo sa našim gradom. Ne možemo provesti još jednu zimu nalik ovoj prošloj. To prosto ne može da se desi.“ Oklevao je. „Moraćemo da probijemo blokadu. Svi. Ove jeseni.“

„Slažem se, druže pukovniče.“

„Zaista, Aleksandre? Da li si video šta se desilo našim ljudima u Tikvinu i Mgi tokom zime i proleća?“

„Da, druže pukovniče.“

„Da li si čuo šta se dešavalo našim ljudima u Nevskom džepu, na obali preko puta Dubrovke?“

„Da, druže pukovniče.“ Nevski džep je bilo uporište Crvene armije unutar neprijateljskih redova, mesto koje su Nemci koristili kao metu za svakodnevno gađanje. Tamo je ginulo i po dvesta sovjetskih vojnika dnevno.

Stepanov je zavrteo glavom. „Preći ćemo preko Neve na pontonskim čamcima. Imamo ograničenu artiljeriju – tvoju. Imamo sporometne puške...“

„Ja ne, družu pukovniče, ja imam mitraljez ‘špagin’. A moja puška je automatska.“ Aleksandar se smešio.

Stepanov mu je uzvratio osmeh i klimnuo glavom. „Zvučim brutalno, zar ne?“

„Prilično, družu pukovniče.“

„Kapetane, nemoj se plašiti dobre borbe, ma koliko neravnopravna bila.“

Aleksandar je pogledao Stepanova u oči i ispravio ramena. „Nikad i nisam, družu pukovniče, zar ne?“

Stepanov mu je prišao. „Kad bismo imali više takvih kao što si ti, odavno bismo dobili ovaj rat.“ Rukovao se sa Aleksandrom. „Idi sad. Želim ti srećan put. Kada se vratiš, ništa neće biti isto.“

3

Aleksandru se činilo da je proputovao preko pola Sovjetskog Saveza: Daša, Tanja – zašto mu nisu pisale, da zna da su žive?

Sumnja ga je proždirala poput šumskog požara.

Da pređe hiljadu šeststo kilometara na istok, preko jezera Ladoga, preko reka Onjege i Dvine, pa preko reka Suhone i Unže, sve do reke Kame i planine Ural, i to pošto nije čuo ništa o njima punih šest meseci, pola godine, ni glasa od nje niti reči ispod njene ruke, da li je to ludilo?

Da, da, svakako jeste.

Tokom četvorodnevno putovanja u Molotov, Aleksandar se prisećao svakog daha koji je udahnuo pored nje. Hiljadu šeststo kilometara od Kružnog kanala, od dolazaka po nju pred Kirov, od šatora u Lugi, od nje koja mu se drži za leđa, od bolničke sobe, od Isakijevske crkve, od nje kako jede sladoled, od nje kako leži u sankama koje on vuče, skoro beživotna. Hiljadu šeststo kilometara od nje koja daje hranu svakome, i nje kako skakuće na krovu pod nemačkim avionima. Bilo je sećanja iz protekle zime od kojih se Aleksandar trzao, ali ipak ih se sećao. Ona kako korača kraj njega pošto su sahranili njenu majku. Ona kako nepomično stoji ispred tri dečaka sa noževima.

Dve slike stalno su mu iskakale pred oči kao neumorni, mahniti refren.

*Tatjana pod šlemom, u čudnoj odeći, prekrivena krvlju, zatrpana kame-
nom i gredama i staklom i leševima, a ipak još topla, a ipak još diše.*

i

Tatjana na bolničkom krevetu, naga pod njegovim rukama, dok ječi pod njegovim usnama.

Ako iko može da preživi, zar to ne bi bila devojka koja četiri meseca ustaje u pola sedam svakog jutra i korača kroz Lenjingrad na smrti da svojoj porodici donese hleb?

Ali, ako je uspela, kako to da mu nije pisala?

Devojka koja mu je poljubila ruku, koja mu je kuvala čaj, koja je gledala u njega netremice, ne dišući dok on govori, gledala ga očima kakve on nikada ranije nije video – da li je ta devojka nestala?

Da li je njeno srce nestalo?

Molim te, bože, molio se Aleksandar. Neka me više i ne voli, samo neka je živa.

Ta je molitva Aleksandru teško padala, ali nije mogao da zamisli da živi u svetu u kome nema Tatjane.

Neopran i gladan, posle više od četiri dana u pet različitim vozova i četiri vojna džipa, Aleksandar je stigao u Molotov u petak, 19. juna 1942. Stigao je u podne i seo na drvenu klupu kod železničke stanice.

Nije mogao naterati sebe da ode u Lazarevo.

Nije mogao podneti pomisao da je ona možda umrla u Koboni, da je umakla iz urušenog grada i onda umrla tako blizu spasa. Nije mogao s tim da se suoči.

Još gore – znao je da neće moći ni sebe da podnese ako sazna da ona nije preživela. Ne bi mogao da se vrati – čemu da se vrati?

Aleksandar je najozbiljnije pomislio da uđe u sledeći voz i odmah se vrati nazad. Da bi nastavio dalje, bila mu je potrebna hrabrost mnogo veća nego da stoji iza raketnog bacača kaćuša ili protivavionskog zenita na jezeru Ladoga, znajući da svaki nemački avion koji mu leti iznad glave može svakog trenutka da mu donese smrt.

Nije se plašio svoje smrti.

Plašio se njene. Avet njene smrti oduzimala mu je hrabrost.

Ako je Tatjana mrtva, znači da je bog mrtav, a Aleksandar je znao da ne može preživeti ni trenutka u ratu u kome vasseljenom vlada kaos, a ne svrha. Ne bi mogao da živi ni trenutka duže od sirotog, baksuznog Grinkova, kojeg je oborio zalutali metak dok se vraćao u pozadinu.

Rat jeste oličenje haosa, režeća tutnjava koja uništava dušu i završava se raznetim ljudima koji leže nesahranjeni na hladnoj zemlji. Nema ničeg haotičnijeg u vasseljeni nego što je rat.

Ali Tatjana je red. Ona je konačna materija u beskonačnom prostoru. Tatjana je nosilac zastave ljupkosti i istrajnosti, i nosila ju je napred sa odvažnošću i savršenstvom, a tu zastavu je Aleksandar pratio hiljadu šeststo kilometara na istok, do reke Kame, do Urala, do Lazareva.

Aleksandar je dva sata sedeo na klupi u neasfaltiranom, provincijskom, hrastovima obraslom Molotovu.

Bilo mu je nemoguće da se vrati.

Bilo mu je nezamislivo da nastavi.

Nije imao kuda drugde da ode.

Prekrstio se i ustao, prikupljajući stvari.

Kada je konačno krenuo u pravcu Lazareva, ne znajući je li Tatjana živa ili mrtva, osećao se kao da ide na sopstveno pogubljenje.

4

Do Lazareva je trebalo ići deset kilometara kroz gustu borovu šumu.

U šumi nisu rasli samo borovi: bilo je i brestova, i hrastova, i breza, i koprive, i borovnica, i sve mu je to prijatno zapadalo za oko. Aleksandar je koračao noseći ranac, pušku, pištolj i municiju, veliki šator i čebe, šlem i vreću punu hrane iz Kobone. Kroz drveće je čuo žubor reke Kame. Pomislio je da ode do obale i opere se, ali u ovom trenutku morao je nastaviti da korača dalje.

U hodu je ubrao nekoliko borovnica se niskog žbunja. Bio je gladan. Bilo je veoma toplo, veoma sunčano, i Aleksandra je iznenada ispunila duboka nada. Ubrzao je korak.

Šuma se završila i pred njim se nalazio prašnjavi seoski put, oivičen sa obe strane malim drvenim kolibama, visokom travom i starim, nakrivljenim tarabama.

Sa leve strane, iza borova i brestova, video je svetlucanje reke, a preko reke, iza bujne, prostrane šume, videla se planina Ural, zaobljenih vrhova obraslih četinarima.

Duboko je udahnuo. Da li Lazarevo miriše na Tatjanu? Osetio je miris drva u vatri i sveže vode i borovih iglica. I ribe. Na ivici sela je video visoki dimnjak, verovatno se tamo dimila ulovljena riba.

Nastavio je dalje putem i prošao je kraj žene koja je sedela na klupi ispred svoje kuće. Zapiljila se u njega; razumeo ju je. Koliko često seljani

vide oficira Crvene armije? Žena je ustala. „O, ne!“, rekla je. „Da niste vi možda Aleksandar?“

Aleksandar nije znao šta da joj odgovori. „Pa, jesam“, rekao je konačno. „Ja sam Aleksandar. Tražim Tatjanu i Dašu Metanovu. Da li znate gde one stanuju?“

Žena je počela da plače.

Aleksandar je gledao u nju. „Pitaću nekog drugog“, promrmljao je i pošao dalje.

Žena je sitnim koracima potrčala za njim. „Čekajte, čekajte!“ Pokazala mu je niz put. „Petkom imaju kružok za šivenje na seoskom trgu. Pravo napred, eno tamo.“ Zavrtela je glavom i vratila se na klupe.

„Znači, žive su?“, upitao je Aleksandar jedva čujno, pun olakšanja.

Žena nije mogla da odgovori. Pokrila je lice rukama i utrčala u kuću.

Da li je rekla *imaju*? U množini... pitao je za dve sestre; žena je rekla da imaju kružok. Aleksandar je usporio, pripalio cigaretu i otpio gutljaj iz čuture. Koraćao je dalje, ali stao je pre nego što je stigao na seoski trg, sada udaljen možda trideset metara.

Nije mogao da nastavi tim putem. Ne još.

Ako su žive, onda će u sedećem trenutku imati sasvim drugačije probleme od onih koje je zamišljao, a mislio je da ih je sve zamislio. Moraće da izađe na kraj sa novim problemima kao što je izlazio na kraj i sa svim ostalim, ali pre toga...

Aleksandar je prošao kroz nečiju baštu, izvinjavajući se u hodu, otvorio je zadnju kapiju i našao se na seoskoj stazi. Želeo je da pronađe zaobilazni put do trga. Hteo je da vidi Tatjanu, za trenutak, pre nego što ona vidi njega. Pre nego što vidi Dašu, želeo je trenutak u kome će gledati Tatjanu onako kako je želeo da je gleda, bez prikrivanja.

Želeo je dokaz o postojanju boga pre nego što je bog pogledao čoveka svojim očima.

Brestovi su se isticali visinom u zelenilu oko malog trga. Grupa ljudi sedela je pod drvećem, za dugim drvenim stolom. Većinom su to bile žene; zapravo, sa njima je bio samo jedan jedini mladić. To je kružok za šivenje, pomislio je Aleksandar, prilazeći bliže stolu da bolje vidi.

Pogled mu je zaklanjala taraba sa visokim jorgovanom. Cvetovi su mu se gurali u lice i nos. Uspeo je da proviri, udišući njihov snažni miris. Nigde nije video Dašu. Video je četiri starice kako sede za stolom, i mladića, i jednu stariju devojkicu, i Tatjanu kako stoji.

U prvi mah Aleksandar nije poverovao da je to Tatjana. Zatreptao je i pokušao da bolje usmeri pogled. Koračala je oko stola, gestikulirajući, pokazujući, naginjući se i saginjući. U jednom trenutku se ispravila i obrisala čelo. Nosila je žutu haljinu kratkih rukava. Bila je bosonoga i vitke noge bile su joj otkrivene do iznad kolena. Ruke su joj takođe bile otkrivene i blago preplanule. Plava kosa joj je posvetlela od sunca, upletena u kike koje su joj dopirale do ramena, zataknete iz ušiju. Čak i sa ove daljine video je pegice od sunca na nosu. Bila je bolno lepa.

I živa.

Aleksandar je sklopio oči, pa ih ponovo otvorio. I dalje je bila tamo, nagnuta nad onim što je radio dečak. Rekla je nešto, svi su se glasno nasmejali, a Aleksandar je gledao dečakovu ruku kako se spušta na Tatjanina leđa. Tatjana se nasmešila. Njeni beli zubi su blistali, kao i sve na njoj. Aleksandar nije znao šta da radi.

Bila je živa, očigledno.

Zašto mu onda nije pisala?

I gde je Daša?

Aleksandar nije mogao više da stoji ispod jorgovana.

Vratio se na glavnu ulicu, duboko udahnuo, ugasio cigaretu i pošao prema trgu, ne skidajući pogled sa njenih pletenica. Srce mu je tutnjalo u grudima kao da se sprema u bitku.

Tatjana je podigla pogled, ugledala ga i pokrila lice rukama. Aleksandar je gledao kako svi ustaju i hitaju ka njoj, pri čemu su starice pokazale neočekivanu brzinu i spretnost. Sve ih je odgurnula, odgurnula je sto i klupe, i potrčala je ka njemu. Aleksandar je ostao paralisan od siline emocija. Želeo je da se nasmeši, ali mu se činilo da će svakog trenutka pasti na kolena i zaplakati. Ispustio je na zemlju sve svoje stvari, čak i pušku. Bože, pomislio je, u sledećem trenutku ću je *osetiti*. I tek tada se nasmešio.

Tatjana mu je skočila u raširene ruke, a Aleksandar, podigavši je sa zemlje silinom zagrljaja, nije mogao da je zagrlji dovoljno čvrsto, nije mogao da je se nadiše. Zagrlila ga je oko vrata i zagnjurila mu se licem u neobrijani obraz. Od jecaja bez suza čitavo telo joj se treslo. Bila je teža nego poslednji put kad ju je podigao, kod kamiona na jezeru Ladoga. Onda je, sa čizmama, odećom, kaputima i pokrivačima, bila lakša nego sada.

Neverovatno je mirisala. Na sapun, i sunce, i karamel šećer.

Sve je bilo neverovatno. Grleći je i dalje, Aleksandar je zagnjurio lice u njene pletenice, mrmljajući nepovezane reči. „Šššš, šššš... de, de, šššš, Tatja. Molim te....“ A onda mu se glas slomio.